

PÉTERFY SÁNDOR ÉS A MAGYAR NŐNEVELÉS

Magyarország elmaradott feudális gazdasági-társadalmi rendjéből és monarchikus kiszolgáltatottságából következett elsősorban, hogy hazánkban a nőnevelés kérdése — a kapitalizálódott államokénál jóval később — csak a XIX. század második felében került előtérbe. A birtokos nemesség és a vagyonos polgárság már évtizedekkel korábban megtalálta ugyan a módját, hogy leánygyermeküket kiváló házi nevelők alkalmazásával, ill. magánintézetekben magas színvonalú oktatásban részesítse, de még e vagyonos osztályokból is a leányoknak csak kis hányada jutott túl az ún. normális vagy triviális iskolák tananyagán.

„A tovább képzés áldásában így csak a legvagyonosabb szülők leányai részesülhetnek; a többség abból ki volt zárva” — állapítja meg majdnem 80 évvel ezelőtt a *Soproni Állami Felsőbb Leányiskola* értesítője.¹

A magyar nőnevelés úttörői közül KARACS FERENCNÉ már 1822-ben,² leánya, KARACS TERÉZ 1845-ben³ részletesen kifejtette nézeteit a leánynevelés intézményes kibontakoztatásáról, de még hosszú évtizedek múltak el anélkül, hogy az alsóbb néprétegek leányai előtt is megnyíltak volna a népiskola után a felsőbb iskolák kapui, ill. a kenyérkereső „nőies” pályákra való felkészülés lehetősége.

A rendkívül alacsony, gyakran csak 8—10 leánytanulót foglalkoztató tanintézetek⁴ mellett a tömegesebb oktatás hallatlanul lassan kezdett kibontakozni. *Miskolcon* pl. már 1789-ben elhatározta a református gyülekezet egy leánynevelő intézet felállítását, a megvalósításra azonban csak majdnem 60 év múlva, 1846-ban került sor, akkor sem az eredeti elképzelések szerint.⁵

¹ A Soproni M. Kir. Állami Felsőbb Leányiskola Értesítője az 1886—87. iskolai évről.

² KULTSÁR ISTVÁN *Hasznos Multságok* című lapja 1822. évfolyamának 28. és 29. számában folytatásokban közölte „A’ Leánykák házi neveléséről” c. értekezését. Ez adott indítékot KARACS FERENCNÉ TAKÁTS ÉVÁNAK, hogy „Némelly Észrevételek Tekéntetes Kultsár István Urnak azon Értekezésére, melyet 1822-dik Esztendő második felében közöl a’ Leánykák házi neveléséről” című cikkében (Tudományos Gyűjtemény, 1822. XII. kötet, 36—42. lap) sürgesse: „Fundáljatok Leányaitok számára nevelő intézeteket, legalább a’ nagyobb városokban, okos emberek által kidolgoztatott systema szerint . . .”

³ „Néhány szó a nőnevelésről” c. folytatásokban megjelent tanulmánya. *Életképek*, 1845. évf., 549—555., 581—586., 613—618. és 645—648. lap.

⁴ Az „angol-kisasszonyok” pl. 1770-ben Budán, a királyi palotában 8 nemesi származású leányt neveltek; tanulólétszámuk csak 1—2 fővel emelkedett intézetüknek 1777-ben Vácra, majd 1786-ban Pestre történt áthelyezése után is még hosszú évtizedekig. Ritka kivételnek számított GLIVITZKY ANTAL és HOFFMANN FERENC 1821-ben alapított magánintézete, ahol 60, ill. 30 leány- növendék részesült nevelésben. Lásd PÉTERFY SÁNDOR: „Fővárosunk leánynevelőintézetei a század elején” (*Nemzeti Nőnevelés*, 1885. évf. 451—472. lap).

⁵ KARACS TERÉZ volt az intézet „első meghívott vezér-nevelőnő”-je. Lásd PÉTERFY SÁNDOR: „Karacs Teréz pedagógiai nézetei” I. rész (*Népnevelők Lapja*, 1887. évf. 19. sz., 297—299. lap).

Az 1837-ben *Tolnán* létesített, majd 1844-ben *Pestre* áthelyezett kisded-
óvóképzőnek is csak 1862-től kezdve voltak leánytanulói,⁶ addig ez a „legnöie-
sebb”-nek tartott intézmény is zárva volt a leányok előtt.

Hazánk oktatásügyének 1868-as megpezsdülése nyomán az ország számos
városában szerveztek állami „felsőbb leányiskolá”-kat, majd tanítónő- és óvónő-
képző intézeteket, s az egyes hitfelekezetek — különösen a katolikus női szerzetes-
rendek — is sietve éltek iskolaszervezési lehetőségeikkel.

Ebben az időszakban a magyar nőnevelés egyik legkiemelkedőbb, legtevé-
kenyebb alakja ZIRZEN JANKA, aki 1869 őszén foglalta el igazgatói tisztségét a bu-
dapesti Sugár úti (később Andrássy úti) állami elemi és polgári iskolai tanítónő-
képzőben. Nem lehetett kezdetben könnyű dolga, ugyanis intézetének hosszú
időn át nem volt önálló tanári testülete, az oktatási feladatokat nagyrészt óra-
adók látták el.

Végre 1877 őszén a kultuskormányzat lehetővé tette ZIRZEN JANKA inté-
zetében az állandó, önálló testület kialakítását. Az ő javaslatára ekkor nevezte ki a
kultuszminiszter „a paedagogiai katedrára” PÉTERFY SÁNDORT,⁷ aki addig a
budapesti evang. elemi népiskola igazgatója volt. ZIRZEN növendékei az előző
években rendszeresen hospitáltak ebben a „mintaszerű vezetett elemi iskolá-
ban”,⁸ nem véletlen tehát, hogy a választás éppen PÉTERFY-re esett.

„Péterfy a gyermeki léleknek hosszas megfigyelésén alapuló ismeretein s
mintaszerű tanítói eljárásán kívül mélyreható elméleti készültséget, lélektani és
paedagogiai alapos tanultságot vitt magával ez állásra, s ezenfelül még egy tu-
lajdonságot, melyet nem szoktak feltüntetni a minősítő táblázatokon: eszményi
lelkesedést a nemzeti nevelés ügyéért. Reformatori lelke ez állásában sem elég-
szik meg azzal, hogy csak saját iskolája körében hasson: emelkedett szelleme ma-
gasabb célokra is függeszti tekintetét, a nemzeti nőnevelés összességére”⁹ — álla-
pítja meg KOMÁROMY tanulmánya PÉTERFY kinevezésével kapcsolatban.

ZIRZEN JANKA igazgatói működésének 10 éves jubileumát 1879. november
19-én ünnepelték. PÉTERFY indítványára ekkor határozta el az intézet tanári
testülete, hogy *Nemzeti Nőnevelés* címmel új folyóiratot indít.¹⁰

Az első szám 1880 januárjában jelent meg a „Leányiskolák, tanítónői,
tanítói és általában nőneveléssel foglalkozók számára.” PÉTERFY szerénységére
jellemző, hogy bár a szerkesztői munkát egyedül végezte, a címlapon mégis ezt
olvashatjuk: „Szerkesztik és kiadják a Budapesti Sugáruti Állami Tanítónő-képző
Intézet tanárai.” Ekkor már igen számottevő tankönyvírói és pedagógiai szakírói
múlt állt mögötte,¹¹ megfelelő szerkesztői gyakorlattal is rendelkezett: 1871 —
1874-ig a *Népnevelők Lapját* szerkesztette.¹²

Új lapjának első számát „Leányiskoláinknak a nemzeti művelődés nagyje-
lentőségű tényezőivé kell emelkedniök”¹³ című, egy ívnél hosszabb terjedelmű

⁶ DRASKOVITS PÁL: „A magyar kisdednevelés és kisdedóvónőképzés története és jelen
állapota”, 1940., 100. lap.

⁷ KOMÁROMY LAJOS: „Péterfy Sándor”, *Nemzeti Nőnevelés*, 1900. évf., 64—75. lap.

⁸ I. m. 72. lap.

⁹ Uo.

¹⁰ PÉTERFY SÁNDOR: „Folyóiratunk keletkezése és Zirzen Janka”, *Nemzeti Nőnevelés*,
1905. évf., 3—5. lap. — A kemény borítólappal ellátott jubiláris füzetben babérkoszorúval
örvezve, aranybetűs felírás: „Zirzen Janka emlékének szentelve.”

¹¹ *Paedagogiai Plutarch*, I. köt. 76. lap.

¹² KELÉNYI FERENC: „Emlékezés Péterfy Sándorra”, *Magyarországi Óvónőképző Intézetek
Tudományos Közleményei*, 1963. évf., 209—227. lap.

¹³ A füzet tartalomjegyzékében az „emelkedniök” helyett „lenniök” olvasható.

„programm-czikk”-e vezeti be.¹⁴ Tanulmányának elején SZÉCHENYI ISTVÁNNak a *Hitel* előszavában „hazám érdemes leányai”-hoz intézett sorait idézi, s a művelt nemzetekre hivatkozik, ahol már mindenütt régóta módot adnak a nőknek a művelődésre. Már itt nyomatékosan utal a címben jelzett követelményre: valamennyi leányiskolát „a nemzeti művelődés nagy jelentőségű tényezőjévé” kell tenni.

Programot adó okfejtésében deduktív módszert követ. KÖLCSEY Parainesiséből idézve hangsúlyozza: a leányiskolák magyar nemzeti műveltséget nyújtsanak, ne *világpolgári műveltségről* álmodozunk! Majd ismét SZÉCHENYI-t idézve így fejt ki a „magyar nemzeti műveltség” átlántálására vállalkozókkal szembeni követeléseit:

„Magyar nemzeti műveltséget csak az nyújthat:

1. a ki a magyar nemzetet és annak sajátságait ismeri;
2. a ki fogalommal bír arról, hogy milyennekké kell válniok a nemzet sajátságainak, hogy általuk nemzetünk az emberiség feldicsőítéséhez emelkedhessék;
3. a ki az egyéni és nemzeti elemet fel képes ismerni s növendékeiben a nemzeti elemet a nélkül, hogy a műveltebb idegen elem nagyobb mértékű nyomasztó befolyásának kitenné, mégis összhangzásba tudja hozni a világ legműveltebb nemzeteiben szemlélhető s azokat nagyokká tevő nemzeti elemekkel, — s az egyéni elemet, a mi leginkább a függetlenség iránt való értékben nyilatkozik, oly módon tudja fejleszteni, hogy azzal a nemzeti közérület s a hazaszeretet összeforrasson.”

A magyar művelődéspolitikáért PÉTERFY cikkének megjelenése előtt már két fontos törvényben, az 1868. évi népoktatási és nemzetiségi törvényben és az 1879. évben is leszögezte álláspontját. A tanítóság akkori vezéregyénisége — aki lap-szerkesztői, szakírói, egyesületi szervező munkájával és az *Éötvös Alap* létrehozásával már országos névre tett szert — nacionalizmustól túlfűtötten eleveníti fel hazánk történetének „dicső lapjai”-t, ugyanakkor azonban SZÉCHENYI józan-ságával sürgeti, hogy „az emberiség feldicsőülésének eszményképe felé” haladunkban a korábbi „nemzeti büszkeség”-ből *nemzeti önérzet*, a „bőkezűség”-ből *áldozatkészség*, a „hiszékenység”-ből *józan bizalom* sarjadjon.

„Nem csekély következkéssel járó hiba a magyar nevelésben, hogy abban az asszonyi és férfimunkák annyira elválasztatnak” — idézi BERZSENYINEK „A magyarországi mezei szorgalom”-ról írt értekezéséből. Helyteleníti, hogy nálunk a férfi „röstelli” az asszonyi munka segítségét, és így van ez fordítva is.

Követeli az olvasókönyvek, kézikönyvek megtisztítását a silány, idegenből vett fordításoktól.¹⁵ A kiegyezést követő magyarosító érának megfelelően — nacionalista hangvétellel ugyan, mégis bizonyos józan mérséklettel — hangsúlyozza a *nemzeti nyelv*, *zene* és *képzőművészet* előtérbe állításának fontosságát.

Századának irodalomtörténetéből azt a tanulságot vonja le, hogy míg irodalmi életünk „a francia iskolának, classikus iskolának hódolt, — nem ter-

¹⁴ *Nemzeti Nénevelés*, 1880. évf., 1—19. lap.

¹⁵ PÉTERFY már 1868-ban, FALVAY ANTALLAL közösen írt „Magyar—német olvasókönyv népiskolák számára — Deutsch—ungarisches Lesebuch für die Mittelklassen der Volksschulen” című tankönyvében (Pest, 1868. Petrik Géza kiadása) — ROUSSEAU, PESTALOZZI, BASEDOW, DIESTERWEG és CURTMAN a jó tankönyvekkel szemben támasztott követelményei alapján — megkísérelte ezt, de még így is erősen érződik művükben a HÄSTERS-féle tankönyvek hatása.

mett világra szóló magyar szépirodalmi mű”, de mióta írónk „nemzeti alapra állottak”, a magyar szépirodalom is örökbecsű alkotásokkal dicsekedhet.

Szomorúan állapítja meg: „Növendékeink a kiseddóvó intézetektől kezdve minden egyes leányiskolán keresztül, több idegen nemzeti szellemtől áthatott dalt, zenét hallanak, mint magyar nemzetit.”

Nem jobb a helyzet a *képzőművészetek* terén sem, mert a leányiskolák rajz- és kézimunka-oktatói nem fejlesztik kellően a „nemzeti műízlés”-t.

Igen rossz a véleménye a leányiskolák *történelem-oktatásáról* is, s ezt nagyrészt annak tulajdonítja, hogy „kézi könyveink nagyobb része gyarló férczmű”. Mindamellett nem lát okot a csüggedésre, mert szerinte a helyesen irányított valláserkölcsei oktatás igen sokat tehet a leányok *hazaszeretetre* (!) nevelése érdekében.

Hálásan utal nagy eszményképe, EÖTVÖS JÓZSEF érdemeire, aki a magyar oktatásügynek európai színvonalra emelését célzó koncepciójában nem kis szerepet juttatott a *nőnevelés* felkarolásának is. EÖTVÖS szellemében, ZIRZEN JANKA és a tanítónőképző valamennyi tanárának támogatásával indítja útjára a *Nemzeti Nőnevelést*, a program-cikk címében megjelölt jelszó megvalósításáért.

„*Iskolai ünnepélyek és leánynevelési értekezletek*” c. cikkében¹⁶ részletesen elemzi a leányiskolák „kettős feladat”-ának, az oktatásnak és nevelésnek egybehangolására irányuló törekvések lehetőségeit. Az iskolai gyermekközösségeket önmagukban is igen hatásos nevelési tényezőknek tartja, mert a közösség elősegíti az önzés, hiúság stb. lefaragását, s olyan pozitív viselkedési formákat alakít ki, amelyek eredményesen szolgálják a felnőttek társadalmába való beilleszkedést. Eppen ezért kárhoztatja, hogy a jobb módú családok lánykáinak szellemét gyakran már 4 éves kortól „erőszakosan érleli valami Svajczból ideszármazott, néha csak szolgálói méveltséggel bíró bonne”.

Figyelemre méltóak a tanulók *túlterhelésével* kapcsolatos megállapításai. Legveszedelmesebbnek a tanítási órákon kívüli túlterhelést tartja. Hibáztatja azokat a szülőket, akik — nem számolva gyermekeik életkori sajátosságaival, teherbíró képességével — zeneórákkal, nyelvleckékkel stb. nyomorítják meg őket.

Az iskolai nevelés hatékonyságának legnagyobb akadályaként említi; hogy *a szülők gyakran lerombolják otthon, amit az iskola épít*. Meg kell tehát találni annak a módját, hogy a pedagógus szót értsen a szülőkkel, szorosabba fűződjék a *kapcsolat az iskola és a család között*. Ehhez PÉTERFY igen alkalmas keretnek tartja az *iskolai ünnepélyeket*: „Iskolai ünnepélyeket kell rendeznünk és ezen ünnepélyek alkalmával a szülőkkel a nevelésre vonatkozó szabályokat élvezhető, vonzó alakban kell közölnünk”.

Ilyen ünnepélyek tartását javasolja a tanév elején és végén, valamint karácsony táján, azonkívül „történeti visszapillantás alapján” a király megkoronázásának, az iskola alapításának, egy-egy kiemelkedő helybeli egyéniség születésének és EÖTVÖS JÓZSEF halálának évfordulóján, végül március 15-én.

Miként látjuk, ebben a felsorolásban a konvencionális megkötöttségeken túl már a nemzeti múlt, a haladó hagyományok ápolásának igénye is jelentkezik. EÖTVÖS emléke ébren tartásának igényében — PÉTERFY személyes nagyra becsülése mellett — az a szándéka is szerepet játszott, hogy megláttassa az ifjúsággal az alig egy évtizede született *népoktatási törvény* kiemelkedő szerepét a magyar oktatásügy történetében.

¹⁶ *Nemzeti Nőnevelés*, 1880. évf., 112—121. lap.

A címben jelzett „leánynevelési értekezletek”-ről ezt írja: „Honosítsuk meg a rendszeres nőnevelési értekezleteket minden egyes városban, minden egyes nagyobb helységben.”

A felszabadulás után életre hívott *szülők iskolája* eszméjének majdnem háromnegyed évszázaddal korábbi felvetése ez, ha erősen utopisztikus formában is. *Helenként* szeretné PÉTERFY összegyűjteni az anyákat az iskolában, ahol a pedagógusok az iskolai nevelés kérdéseiről tartanának felolvasásokat, propagálnák az iskola legfőbb „oktatási és nevelési eszméi”-t, elmondanák nevelési tapasztalataikat, és megszólaltatnák magukat a szülőket is.

PÉTERFY szerint „az iskola *megnemesedett fonóházzá*¹⁷ válhatnak a nőnevelési értekezletek által”. Példaként KOSSUTH LAJOS nővérének, MESZLÉNYINÉnek a kezdeményezését hozza fel, aki Pest egyik iskolájában „egy női kört hozott létre”. Minden hét szerda délutánján anyák és felnőtt lányok gyültek össze az iskolában, kötöttek, varrtak, viselt ruhákat javítottak, melyeket kiosztottak az iskola szegény tanulói között, és tépést csináltak a kórházak részére. Közben verseket olvastak fel, énekeltek, harmóniumoztak, s SZÉKÁCS JÓZSEF, „az ország papja”¹⁸ nevelési tapasztalatait ismertette.

Az ilyen keretek között megvalósítandó értekezleteken PÉTERFY a *pedagógusoknak* szánja a legfőbb szerepet, s a szülők és serdült lányok látókörének kiszélesítése érdekében az iskola *könyvtárát* is rendelkezésükre kívánja bocsátani.

A *leánynevelés egyes részterületein* felvetődő kérdéseket PÉTERFY tüzetesebben is boncolgatja a *Nemzeti Nőnevelés* hasábjain.

„A *testi nevelés ügye leányiskoláinkban*” című tanulmányában¹⁹ leleplezi korának elmaradott iskolaegészségügyi helyzetét. Satnyák, egészségtelen színűek a korabeli diákok, mert az iskola elhanyagolja a testi nevelést, s az iskola-fenntartó sem teremti meg az egészség követelte miliőt. Jó és elegendő levegőnek kell lennie a tantermekben, nem csoda hát, ha a korszerűtlen, túlzásfolt iskolák a betegségek forrásává és terjesztőivé válnak. Hosszan fejtegeti az egészséges iskolai levegő követelményeit: összetételét, szénsavtartalmának maximális fokát, hőmérsékletét stb. GÖNCZY PÁLnak és FODOR JÓZSEFnek a korszerű iskolákról írt tanulmányára hivatkozik, s úgy véli, elsősorban a szülőknek kell hatniok az iskola-fenntartókra az iskolai higiénia megteremtése érdekében. Szorgalmazzák ún. „kert-szerű”, nagy ablakú iskolák építését.

Szomorú kontrasztként említi: a fényesen berendezett kávéházak, színházak mellett „a mai művelt világ a legszegényesebben rendezi be a szellem templomait.” Helyesen utal rá, hogy a célszerűtlen iskolai bútorzat árt a gyermekek egészségének: a túlságosan magas padok vérkeringési zavarokat idéznek elő, s a gyermekek „kor szerinti testi magasságához” nem alkalmazkodó méretükkel a gerincoszlop elferdülésének is forrásai. GÖNCZY és az angol BERNARD HENRY nyomán részletesen vázolja a jó iskolapad követelményeit, sőt ábrákat és táblázatokat is közöl a KUNZE-féle és PAUL FRIGYES szerkesztette „bécsi iskolai padok”-ról.²⁰

Számos későbbi cikkében is visszatér PÉTERFY az iskolaegészségügy kérdéseire, mert világosan látja, hogy ezek megoldatlansága súlyos kerékkötője a hazai iskolafejlesztéssel kapcsolatos koncepciójának.

¹⁷ Saját kiemelésem.

¹⁸ Később evangélikus püspök, korának ismert protestáns énekköltője.

¹⁹ *Nemzeti Nőnevelés*, 1880. évf., 241–252. és 321–335. lap.

²⁰ I. m. 332. és 333. lap.

Tantárgytörténeti szempontból is figyelemre méltó „Az egészségtan leányiskoláinkban” című tanulmánya,²¹ melyben a XVIII. század végétől kezdve több, gyermekek számára íródott egészségügyi művet ismertet.²² Az iskolafenntartók lelkiismeretének ébresztgetésére szolgálnak a régi egészségtan könyvekből vett ilyenfajta idézetek:

„Régi tapasztalás az, hogy az iskolai épületek, a falukban mind fekvések, mind szűk voltak miatt nagyon egészségtelenek. A kevés világosság, a belső tisztátalanság, és a rakásra vert (!) csintalan gyermekek kigőzölgése stb. olyanokká teszik azokat, mint a bűdös börtönök . . .”²³

Helyteleníti, hogy míg az 1850-es évek előtt alig volt leányiskola, melyben az egészségtant önálló tárgyként ne tanították volna, addig az 1868: XXXVIII. tc. alapján készült tantervek erre kevés gondot fordítottak: csupán a felsőbb leányiskolákban, gyermekkertésznő-, ill. kiseddóvóképzőkben szerepel az egészségtan „önállólag kezelendő tantárgy”-ként, a többi iskolatípusokban „tanítóink belátásától és jó indulatától függ”. Örömmel üdvözli a közoktatásügyi miniszternek 1882-ben kiadott rendeletét, melyben a tanítóképzőket az egészségtan oktatására utasítja. Sürgeti a „célzerű egészségügyi kézikönyvek” kiadását, külön a tanítóképzők és külön a polgári leányiskolák felső osztályai számára. A népiskolákban nem tartaná célszerűnek az amúgy is meglevő tantárgyi zsúfoltság növelését, de a jól megválogatott egészségügyi vonatkozású olvasmányok és tanítás közben adódó, ilyen irányú nevelési lehetőségek pótolhatják ezt, s „többet érnének a csomóba szedett, versbe foglalt egészségügyi szabályoknál”.

Ezeket a gondolatokat még részletesebben fejti ki „Az iskola nevelőhatásának akadályai” című hosszabb tanulmányának²⁴ bevezetésében. Itt is hangsúlyozza, hogy a megfelelő tárgyi feltételek megteremtése nélkül a nevelők minden jószándéka kevés az iskola nevelőhatásának fokozására. Sürgeti az iskolák orvosi ellenőrzésének mielőbbi bevezetését. A leányiskolákban különösen fontosnak tartja az egészségtan tüzetes oktatását, mert itt a leendő családanyákról van szó, „nemzeti jólétünk, nemzeti erőnk, nemzeti főállhatásunk (!) nagy kérdései állnak e csekélynek látszó kérdéssel szoros kapcsolatban”; véget kell vetni annak az állapotnak, hogy „az anyák gondatlan tudatlansága miatt a zsenge korban hull el a nemzet virága, sarjadéka!”

Tanulmányának további részében keményen bírálja a korabeli magyar pedagógiát s ezen keresztül az iskolákat, amelyek *inkább csak tanítanak, de keveset nevelnek*. A felsorolt hibák, hiányosságok közt olyanokat is említ, amelyek még mai pedagógiai gyakorlatunkban is kísértenek, s számos előre mutató javaslat tanúskodik PÉTERFY haladó pedagógiai nézeteiről.

„Nem tanulnak tanítóink elegendő lélektant, logikát, esztétikát, etikát, jellemtant” — írja, s mivel nem ismerik eléggé a gyermeket, a „*mit, mennyit és hogyan* kérdésé?” nem tudják sikeresen megoldani. A tanulók túlterhelése eredménytelenséget szül, s az értelem fejlesztése mellett keveset törődnek „a kedély és az erkölcsi jellem alakítása, az akaraterőre hatás” kérdésével.

Bátorságra vall PÉTERFYnek az a megállapítása, hogy ezen a téren a legülyosabb mulasztás a legtöbb iskolát fenntartó *egyházi hatóságokat* terheli.

²¹ *Nemzeti Nénevelés*, 1882. évf., 161—168. lap.

²² Egy ilyen „Egészséget tárgyzó Katechizmus”-t ismertettem 1794-ből a *Soproni Szemle* 1962. évfolyamában (274—280. lap).

²³ SZABÓ JÁNOS: „A hazabeli kisebb iskoláknak jobb lábra állításáról” című, 1817-ben megjelent művéből vett részlet. (I. m. 162. lap.)

²⁴ *Nemzeti Nénevelés*, 1883. évf., 481—487. és 525—538. lap.

Végül 10 pontban foglalja össze javaslatait:

1. Gondoskodjanak a hatóságok egészséges iskolaépületekről!
2. „Szüntessék be vagy alakítsák át ama tanítóképző-intézeteket, a melyek csak a törvény betűinek, de nem a törvény szellemének tudnak eleget tenni!”
3. A tanítóképzők *nevelni* is tanítsák meg a növendékeket, „kapcsolják össze ott, ahol csak lehet a tanítóképző-intézeteket nevelőintézetekkel, árvaházakkal!”
4. A tanítóegyesületekben ne csak az oktatás, hanem a nevelés kérdéseit is vitassák meg! Jutalmazzák az *önképzésben* legjobb eredményt elérő tanítókat!
5. „Oda kell törekedni, hogy 40 növendéknél többet ne kelljen egy tanítónak nevelni!”
6. Gondoskodjanak olyan intézetekről, amelyekben „a megromlott (!) gyermekek neveltessenek”!
7. Olyan tantervek készüljenek, „melyek az egyes osztályok tananyagának minimumát tüzetesen feltüntetik”! Ne azt a pedagógust jutalmazzák, dicsérik, aki túlterheli tanítványait!
8. A tankönyvek és taneszközök használhatóságát a *gyakorló pedagógusok* döntsék el!
9. Rendezzék az illetékesek a tanítószág anyagi helyzetét, növeljék tekintélyét! Gondoskodjanak az oda nem való elemek kiszorításáról az iskolából!
10. Az iskolák gyarló voltának okai közt lássák meg az illetékesek az *iskolai hatóságok* hibáit, mulasztásait is!

Miként láttuk, PÉTERFY eddig ismertett megnyilatkozásai inkább csak *általános* érvényű oktatási és nevelési elveket fejtenek ki, tanulmányainak a *Nemzeti Nőnevelés* hasábjain való megjelentetésében azonban már az a határozott tendencia érvényesül, hogy a szerinte legégetőbb oktatási és nevelési kérdésekben a *leányiskolák pedagógusai* is azonos álláspontra jussanak.

A továbbiakban lássuk PÉTERFYnek, *speciálisan* a nőneveléssel, a leányiskolákkal kapcsolatos nézeteit!

„A *nemzeti nőnevelésügy két nagy kérdéséről*” című tanulmányában²⁵ különösen érdekes problémákat feszeget. Az első közleményben ezt a szókratészi kérdést teszi fel: „*Megoldhatják-e a leányiskolák feladatukat tanítónők nélkül is?*”
- Más szóval: helyes-e, hogy a leányiskolákban kizárólag férfi tanerők tanítanak?

Ha a XIX. század második felében keletkezett „felsőbb leányiskolák” tanári névsorát átnézzük, valóban feltűnhet, hogy csak elvétve találunk köztük egy-egy női tanerőt.²⁶ PÉTERFY szerint az a jogos elégedetlenség, mely a korabeli társadalom részéről „a nőnevelés eredményei”-vel szemben megmutatkozik, csak akkor szűnhet meg, ha nem kizárólag férfiak oktatnak és nevelnek a leányiskolákban.

Nem fogadhatjuk el természetesen azt az állítását, hogy „a fiúk nevelését csak férfiak, a leányokét csak nők vezethetik lélektanilag helyes alapokon”, de helyeselnünk kell azt a kívánságát, hogy — miként EÖTVÖS az első tanítóképző intézetekben „a nőnevelést kizárólag nőkre, az oktatást is csak részben bízta férfiakra” — a leányiskolákban a női tanerőknek nagyobb szerepet kell biztosítani.

²⁵ *Nemzeti Nőnevelés*, 1881. évf., 241—250. és 350—360. lap.

²⁶ Lásd pl. KELÉNYI FERENC: „Az első soproni felsőbb leányiskola a XIX. században” (*Soproni Szemle*, 1966. évf., 3. sz., 239—245. lap). — A 7 tagú tantestület alakulásától kezdve 2 évtizeden át kizárólag férfiakból állt.

Vitacikknek szánja „*Megmaradhat-e a tanítónő hivatalában férjhez menetele után is?*” című írását. Határozott igennel felel a felvetett kérdésre. Szerinte a férjhez ment nő tökéletesebb „a pártában maradt”-nál, mert az „anyai érzület kiteljesedése” a nevelőmunkában kitűnően gyümölcsöztethető.

Nyilvánvalóan nem öreges dohogás mondatja vele — hiszen PÉTERFY akkor még csak 34 éves —, hanem konkrét tapasztalataiból szűri le, hogy „a fiatal hajadonok gyakran sok kárt tesznek a nevelői pályán tapasztalatlanságuk miatt.”

„A családanyai kötelességek gyakorlása nemhogy el nem veheti az egyébként jól elkészült tanítónőtől a tanítói és nevelői bölcsességet, hanem inkább öregbíti azt” — mondja, majd megcáfolja azt az állítást, mely szerint az áldott állapotban levő tanítónő az erkölcsi nevelés szempontjából valamiféle veszélyt jelentene az iskolában.

Felemeli szavát a tanítókkal és tanítónőkkel szemben támasztott túlzott követelések ellen, s emiatt elsősorban a korabeli pedagógiát okolja, amely túlterheli a gyermekeket, és ezzel szinte megoldhatatlan feladat elé állítja a nevelőket, hiszen a „kitűnőségekhez mért tananyagot” el kell végeztetni a „középszerű növendékekkel” is.

Ismételten megragadja itt is az alkalmat, hogy sikra szálljon a létminimum alatti, éhbérnek számító tanítói — elsősorban tanítónői — fizetések ellen. Különösen a ma már szinte elképzelhetetlen aránytalanságot kárhoztatja: a fővárosban egy-egy tanító 1000—1200 Ft évi fizetést kapott, vidéken meg — gyakran igen mostoha munkakörülmények közt — 300 Ft-os tanítónői állások is voltak.

TREFORT ÁGOSTON kultuszminiszter hosszú ideig *Sopron* országgyűlési képviselője volt. Ebben a városban 1881. november 11-én tartott képviselői programbeszédének egy *csonka* idézetével vezeti be PÉTERFY „*Tökéletesítsük leányiskoláinkat*” c. cikkét: „Szervezzünk a nőknek a tanítói pályán kívül — melyre kiválóan alkalmasak — munkakört, keresetet az iparban, kereskedelemben, sőt a közgazgatás bizonyos ágaiban is!”²⁷

Elhagyja a mondat befejező részét, mely így hangzik: „de ne követeljük, hogy bírák, ügyvédek, orvosok, törvényhozók legyenek”.

TREFORT felhívásában tipikusan a kor kultúrpolitikai állásfoglalása jut kifejezésre: az egyre fokozódó kapitalizálódás megkívánja a nőknek az ipari és kereskedelmi életbe való intenzívebb bekapcsolását, az eddiginél magasabb színvonalú, szélesebb skálájú iskolázottságának biztosítását, a kifejezetten *szellemi pályákra* azonban nem tartja alkalmasnak őket, „mert ezek egész embert kívánnak, elvonnák a nőt rendeltetésétől”.

PÉTERFY nyilvánvalóan nem osztja a kultuszminiszter véleményét az utóbbi kérdésben; ez magyarázza idézetének csonkaságát. Cikkében egy, 1875-ben Németország északi részében tett tanulmányútjának élményanyaga alapján sürgeti leányiskoláink szervezeti kereteinek és tartalmi munkájának megreformálását. Részletesen ismerteti a „*hamburgi nőiparegyesület*” által szervezett „*női par-iskola*” szervezetét. Az egyesület akkor már 9 éve „virágzott”, iskolája egy 240 ezer márká költséggel épített gyönyörű 3 emeletes, légűtéses (!) épületben — „melyben a jól felszerelt tornaterén kívül igazi gyermekkert is helyet kapott” — 2 éve működött. Az intézetben az alábbi hatféle „iskola” foglalt helyet:

²⁷ *Nemzeti Nőnevelés*, 1881. évf., 418—421. lap. — TREFORT idézett beszéde uo. 404—409. lap. (A kötet tartalomjegyzékében helytelenül a 410—417. lapoldal szerepel.)

1. továbbképző tanfolyam,
2. kereskedelmi iskola,
3. gyermekkertésznő-képző iskola,
4. rajziskola,
5. műhímző tanfolyam,
6. háziipari iskola.

Leírja PÉTERFY az egyes „iskola”-fajták célját, szervezeti felépítését, sőt óratervét is. Ekkor még lelkes fröbeliánus,²⁸ s így lelkesedik: „A gyermekkertésznőket képző két éves tanfolyamban a FRÖBEL-féle rendszer alkalmazása mellett tökéletes elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülnek a növendékek.”

Helyesli, hogy ebben az iskolatípusban nemcsak olyan leányok tanulnak, akik az óvónői pályára készülnek, „hanem oly családanyák is, kik a gyermekekkel való okszerű foglalkozást el akarják sajátítani.”

PÉTERFY szerint a hamburgi intézet példaként szolgálhat a magyar országos nőipariskola megszervezésében. Nem elegendő azonban csupán egy ilyen példány-intézet életre hívása. Szükséges, hogy minden nagyobb városban nőipariskolát, a falvakban pedig minél több nőikézimunka iskolát létesítsenek. Ez utóbbiak szervezése a népnevelési egyesületek hatáskörébe tartoznék, amelyeknek a megalkotása azonban országszerte igen vontatottan halad. Befejező soraiban nacionalista hangvétellel bírál és tettekre buzdít:

„Avagy csakugyan kiveszett nemzetünkől a népnevelésügy iránt való komoly érdeklődés? — Sem a lánglelkű EÖTVÖS, sem a tevékeny ZICHY nem tudják életre kelteni azt az eszmét, a mely a negyvenes években a lelkes BRUNSWICK TERÉZ kezei között már mint csemete egy év alatt majdnem mindenütt virágzásnak indult s a kisdédovókat százával hívta életbe? Vegyék a magyar nők ismét ez eszmét kezeikbe! Talán az ő nemes buzdító szavukra életre ébred az eszme újra s a magyar nemzet megkíméltetik azon szégyentől, hogy előbb virágzásnak indulnak hazánkban a »német iskolákat fentartó (!) és pártoló egyletek«, mint a nemzeti irány szolgálatára hivatott népnevelési egyesületek.”

PÉTERFY gyakorlati pedagógiai munkásságának nagyobb részét leányiskolákban töltötte. 1877-től egészen 1896-ban történt nyugdíjazásáig a pesti tanítónőképző intézet pedagógia tanáraként működött, s nyugdíjaztatásával egyidőben elvállalta a Magyarországi Központi FRÖBEL-nőegylet „gyermekkertésznő képzőintézeté”-nek igazgatását mindaddig, míg egyre jobban elhatalmasodó betegsége miatt szakítania kellett minden aktív közéleti tevékenységgel.

Ennek a nőegyesületnek a munkásságáról már 1882-ben olvashatunk tudósítást PÉTERFY tollából.²⁹ Jóllehet élesen elhatárolja saját idealisztikus nézeteit RONGE JÁNOS vallásújító és szociáldemokrata eszméitől, nem vitatja, hogy az ő fellépésének köszönhető az 1869. július 2-án megalakult *Volksbildung- und Reform-Verein*, a fővárosi polgárság „népnevelési reform-egyesületé”-nek létre-

²⁸ Az 1891 : XV. tc. megjelenését követően PÉTERFY is egyre határozottabban szembe fordult a magyar óvodapedagógiában oly jelentős tért hódító fröbelizmussal. Elismerete ugyan pozitív vonásait, de bátran nyesegette falyúhajtásait. Elsősorban a fröbeli irányzatban jelentkező merevséget, sablonosságot, a gyermekkertek túlzottan szigorú fegyelmét, az igazi játék hiányát helytelenítette, s ebből következően sürgette a foglalkozások módszerének és anyagának revízióját. — Lásd részletesebben KELÉNYI FERENC: „A magyarországi kisdédovók továbbképzésének kezdetei” (*Magyarországi Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei*, 1966. évf., 282—312. lap).

²⁹ „A Magyarországi Központi Fröbel-nőegylet működéséről”, *Nemzeti Nőnevelés*, 1882. évf., 272—288. lap.

jötte. RONGE mindössze egy évig működött Magyarországon. Távozása után a *Volksbildung- und Reform-Verein* feloszlott, az általa fenntartott FRÖBEL-gyermekkert és a vele kapcsolatos *gyermekkertésznő-tanfolyamot* — MAJLÁTH GYÖRGYNÉ vezetésével — az időközben megalakult *Budapesti Nevelési Nőegylet* vette át, mely 1872-től *Magyarországi Központi Fröbel-nőegylet* néven működik tovább.

PÉTERFY, a „nemzeti irányú” nevelés egyik legismertebb korabeli szószólója lelkesen beszél arról, hogy — bár az egyesület által fenntartott gyermekkertek kezdetben *német*, később *magyar—német* nyelven működtek, s a gyermekkertésznő-képző intézetben is 1873-ig a *német* volt a tanítás nyelve — egy évtizedes működés után ennél „magyarabb képző-intézetet még csak nem is képzelhetni”.

Ugyancsak PÉTERFY németországi tanulmányútjának élményanyagából — született „*A németországi felső leányiskolai egyesületek működéséről*” című cikke,³⁰ mely a különféle nőnevelési egyesületek szervezési lehetőségeinek megláttatásán túl azzal a szándékkal íródott, hogy az *anyanyelv és történelem* tanításával kapcsolatos pedagógiai nézeteit is publikálja.

Bevezetéként elégedetten állapítja meg, hogy a nőnevelés szervezeti kereteinek kialakításában Németország nem előzött meg bennünket; országos egyesületük is csak 1874-ben jött létre, azonban a *helyi* nőnevelési egyesületek nagyobb aktivitást fejtenek ki, mint a mienkek.

Helyesli és követendő példának tartja, hogy a németországi leányiskolákban az *irodalmi nevelés* célját, a jó könyv megszerettetését elsősorban „remekművek beható olvastatásával” igyekeznek elérni.

Egészen modernül hat mindaz, amit tapasztalatszerzése nyomán a *történelem oktatás* céljával, módszerével és a történeti anyag kiszemelésével kapcsolatosan ajánl. Különösen fontosnak tartja a történeti események ok-okozati összefüggéseinek megláttatását. Hangsúlyozza, hogy az „értelmi erők” mellett milyen nagy szerep jut itt az *érzelmekre hatásnak*. Azt javasolja, hogy már az oktatás *módszerének* megválasztásával is segítsük elő ennek a célnak az elérését oly módon, hogy „a részletek mellőzésével leírt tankönyvi anyagot színesen, részletes tanítói előadásban” közvetítsük.

A történelemkönyvek tananyagára vonatkozóan alapvető követelménynek tartja a „tömören a leglényegesebbet” elv érvényesítését. Az évszámok és történelmi személyiségek közül csak a legfontosabbak ismeretét követeljük meg. Az egyes történelmi korszakok képének plasztikusabb megrajzolása érdekében gondoskodjunk bizonyos alapvető *művészettörténeti* ismeretek nyújtásáról is. A régebbi korok vázlatosabb ismertetése mellett az „új és legújabb kor” tüzetes tanítására kell törekedni.

PÉTERFY SÁNDOR maga is dicséretes szorgalommal bűvárokodott hazai neveléstörténetünk múltjában.³¹ „*A magyar elemi iskolai népoktatás*” című, legnagyobb terjedelmű művét a millenniumi emlékünnepekre, a kultuszminisztérium megbízásából írta. Ennek az utolsó fejezetét a *magyar nőnevelésügy történeti*

³⁰ *Nemzeti Nőnevelés*, 1884. évf., 495—507. lap.

³¹ Legértékesebb ilyen irányú munkái: „*A magyar elemi iskolai népoktatás*”, Budapest, 1896. p. 169., „*Az 1848. évi törvényekről és tanügyi eseményekről*”, Budapest, 1898. p. 39., „*Schedius Lajos*”, 1879., Paedagogiai Társaság Évkönyve, p. 33—95. — Hasonlóképpen értékes hazai utalások találhatók „*Francke Ágost Hermann*” c., 6 ív terjedelmű monográfiájában, mely a *Népnevelők Könyvtára* sorozat 19. füzeteként látott napvilágot.

múltjának áttekintésére szánja.³² E rövidre fogott szintézis értékes előtanulmányainak tekinthetők azok a korábbi években megjelent idevágó cikkei, melyek a *Nemzeti Nőnevelés* hasábjain láttak napvilágot.

„Fővárosunk leánynevelő intézetei a század elején”³³ című, majdnem másfél íves tanulmánya rendkívül szorgalmas és alapos adatgyűjtő munkára vall. Három fejezetben mutatja be a tárgyalt korszak leánynevelő intézeteit:

„I. Az angol kisasszonyok iskolája.

II. Ama nyilvános iskolák, a melyekben leánykák is tanulhattak.

III. A magán leánynevelő intézetek.”

Bár az anyag feldolgozásának szemléletmódja erősen idealista nézőpontot tükröz, forrásanyagának, hivatkozásainak pontosságánál fogva hazai neveléstörténetünk kutatói ma is haszonnal forgathatják.

Ugyanez a megállapítás vonatkozik „*Budai leányiskolák és nőnevelő-intézetek 1775-től 1825-ig*” című, két részletben megjelent tanulmányára is.³⁴ Bevezetőjében a *Ratio Educationis*-től kezdve vázlatosan ismerteti a budai vegyes és leánynevelő iskolákat, majd a második közleményben részletesen tájékoztat FOLNESICS LAJOS 1813-ban alapított magán leánynevelő intézetének működéséről.

PÉTERFY számos olyan pedagógiai elv érvényesülését látja FOLNESICS intézetében, amelyeket saját korának iskoláiban is követendőnek tart. Különösen helyesli a „családiás jelleg” kialakítását, mind a bennlakásos intézetekben, mind a leányiskolákban. A tananyag feldolgozása során a leányok „szemlélődő, megfigyelő, kutató, képzetalkotó, összehasonlító és ítélő képessége”-nek fejlesztését hangsúlyozza.

Folnesicscsal együtt elítéli az ún. „érdem-rendjelek” osztogatását a leányiskolákban, mivel ez csak „hiúságot és kérkedést” vált ki a leányokból.³⁵

Ugyancsak a magyar nőnevelés múltjának kérdéseivel foglalkozik PÉTERFY „*Miért ünnepeljük meg a népoktatási törvény születésének 25-ik évfordulóját?*” című két íves tanulmányának középső részében.³⁶ Elsősorban FÁY ANDRÁS érdemeit méltatja, aki már az 1836-os országgyűlésen sürgette a magyar nőnevelés felkarolását. Vázolja FÁY szakírói munkásságát, s különösen tüzetesen ismerteti „*Hazánk nőnevelésének nevelő intézetei javításának elméleti és gyakorlati alapfogalmai, dióhéjba szorítva s különös tekintettel a nemes és főbb polgári leánykékre*” c. művét.³⁷

Miként tudjuk, FÁY ANDRÁS munkássága jó szolgálatokat tett a magyar nőnevelés kibontakoztatása érdekében, jóllehet az adott gazdasági-társadalmi szituációban még csupán a birtokos nemesség és tehetős polgárság leányainak iskoláztatására gondolt, tehát szó sem lehetett nála a leánynevelés demokratizálásának igényéről.

PÉTERFY, aki a nemescsói szegényparaszti sorból önérejevel nőtt korának nagy hatású pedagógiai vezéregyéniségévé, s aki pályájának nagy részét a lassan-

³² „*Leányiskoláink és nőnevelésügyünk állapota az 1868-dik évi XXXVIII. törvényezikkélethez képest megelőző korszakban*” (i. m. 159—169. lap).

³³ *Nemzeti Nőnevelés*, 1885. évf., 451—472. lap.

³⁴ *Nemzeti Nőnevelés*, 1887. évf., 105—109. és 193—205. lap.

³⁵ Magyarországon a XVII. század óta ismeretesek az iskolai jutalomérmek, amelyekkel az iskolai viselkedésben és tanulmányokban példás eredményt elért diákokat tüntették ki. Érdekes, hogy a jutalomérmeknek ez a Németországból átkerült divatja elsősorban a hazai protestáns gimnáziumokban terjedt el. Lásd HUSZÁR LAJOS: „*Soproni iskolai jutalomérmek a XVII. századból.*” (*Numizmatikai Közöny*, 1935. évf. 34—35. és 1936. évf., 58—64. lap.)

³⁶ *Nemzeti Nőnevelés*, 1894. évf., 57—67., 122—135. és 213—221. lap.

³⁷ A címet PÉTERFY helyesírásával közlöm.

lassan már az alsóbb néprétegek számára is elérhető tanítónő- és óvónőképző intézetben töltötte, megnyilatkozásaiban a feudál-kapitalista Magyarország igényei követelte demokratikusabb leányiskolák híve volt. A leánynevelés kifejlesztésével kapcsolatos koncepciójának azonban inkább csak egyes tartalmi-pedagógiai vonásait tekinthetjük előre mutatóknak, egészében a perspektívtávlanság a jellemzője. Ennek illusztrálására szolgálhat 1889-ben megjelent „*Nevelő-nőképzés a tanítónőképző intézetekben*” című cikke,³⁸ melyben az *előkelő családok* érdekében olyan tanítónők képzését sürgeti, „kik a magyaron kívül a németben s a francziában is sikeresen oktathatnák a gyermekeket és a zenében is annyira járatosak, hogy az oktatást legalább a kezdőknek ebből is megadhatnák”.

A cikk megjelenésének időpontjában már egyre szaporodnak a különféle tanügyi lapokban azok a hirdetések, amelyekben jómódú családok *nevelőnőt* keresnek gyermekeik mellé. Sajátos korjelenség ez, melynek magyarázata, hogy a kapitalizálódás folytán megvagyonosodott polgárság a birtokos arisztokráciát majmolja ebben is.

Abból, hogy PÉTERFY az akkor egyik legismertebb, legszínvonalasabb Andrássy úti tanítóképző intézet átalakítását javasolja a nevelőnőképzés speciális céljaira, mégsem szabad azt a következtetést levonnunk, hogy egyszerűen a burzsoázia igényeit akarja kiszolgálni. Teljes, páratlanul sokoldalú és gazdag munkásságának ismeretében inkább azzal indokolhatjuk ezt a javaslatát, hogy az akkor már gombamódra elszaporodott tanítónőképző intézetek „túltermelésének” lecsapolására szánja.

Számos írásában s a tanításág szervezeti életének legmagasabb fórumain, az országos kongresszusokon is messzehangzóan, keserű türelmetlenséggel követelte a *népoktatási törvény* maradéktalan megjavítását, az iskolahálózat sokkal nagyobb ütemű fejlesztését.

Nem PÉTERFY s a hozzá hasonlóan önzetlen, áldozatra kész, kivezető utat kereső pedagógusok bűne, hogy a millennium görögtüze sem tudta feledtetni a XIX. század végi feudál-kapitalista Magyarország iskolapolitikájának árnyoldalait: az ijesztő mértékű analfabetizmust, a középiskolák arisztokratikus jellegét s a leányiskolákat illetően azt, hogy az alsó néprétegek tanítónői pályára készülő leányainak a német, francia és zongora mellé rövidesen még a szabás-varrást is el kellett sajátítaniuk, csak akkor reménykedhettek „úri cseléd”-kénti elhelyezkedésükben.

Ференц Келени

ШАНДОР ПЕТЕРФИ И ВОСПИТАНИЕ ЖЕНЩИН В ВЕНГРИИ

Шандор Петерфи (1841—1913) был педагогом и деятелем в области просвещения. Главным образом он занимался делом народного образования и улучшения положения учителей.

Автор статьи останавливается из его обширной деятельности на усилиях в интересах воспитания женщин в Венгрии.

Ferenc Kelényi

SÁNDOR PÉTERFY AND WOMEN'S EDUCATION IN HUNGARY

Sándor Péterfy (1841—1913) was pedagogue and educational writer. The scope of his activity covered in the first place the cases of public education and the improvement of the teachers' situation. Of Péterfy's far-reaching activity, the author discusses here his efforts for the development of Hungarian women's education.

³⁸ *Nemzeti Nénevelés*, 1889. évf., 1—4. lap.